

FEM POSITIVE

Eliška Mazalanová

Jana Kapelová – *Nylon Relations*, 2017, videoperformance, 15'52''

Annotation

In the permanent feature of the Profil magazine we introduce various forms of feminist and gender-oriented artworks of domestic artists with the ambition to create a collection of artworks, which we would also like to release in the form of a book, thus offering readers reliable navigation in the territory of gender-specific art. Staring out from the already existing rich archive of the magazine, we have decided that it will consist of at least a hundred feminist works and, if we exceed this limit, that will only be further proof that, even though feminism is not a mainstream art in Slovakia, the feminist discourse, which is received by the majority of the population with embarrassment, has significantly changed the mindset of many artists and, via their artworks, also that of a large part of exhibition visitors. The current article that Eliška Mazalanová has contributed to the Profil is an interpretation of a video by Jana Kapelová – *Nylon Relations*. The videoperformance presents anonymous statements by women – artists, critics, and curators – who are active on Slovakia's art scene, in which they share their experience at work, reflecting on the issue of precarity, i.e. feelings of frustration or burnout. These statements are arranged as fragmentary monologs, resulting in an imaginary polylog, in some places symphonic and others polemical. It draws attention to life in precarity, to the consequences of inadequately compensated work and insufficient social security. In certain striking moments, there emerge stereotypes regarding work in art as well as gender segregation at work, present even in the art world. In the work Kapelová creates space for these issues to be presented collectively, not as one individual's problem but rather a shared dilemma of an entire group or of the art world's entire functioning; this sets up a critical reevaluation, even a change in what has been a resigned attitude.

Mgr. et Mgr. art. Jana Kapelová, ArtD., is a visual artist, teacher, curator, and cultural activist. She focuses on themes of social engagement and deconstructs conditions of artistic and cultural production. She takes on such themes as work and precarity, leisure time and selffulfillment, the influence of the socio-cultural environment, and education. A member of the *Twenty Years After the Velvet Revolution Did Not Happen* initiative. She studied at Trnava University's Faculty of Education, Academy of Arts in Banská Bystrica – Faculty of Fine Arts and at the Academy of Fine Arts and Design in Bratislava. She has taught at Prague's Academy of Fine Arts, and currently co-heads the Studio of Intermedia at Bratislava's Academy of Fine Arts and Design. In 2014 she received the Oskár Čepan Award.

jana.kapelova@gmail.com

Mgr. Eliška Mazalanová, PhD is an art critic and curator, who graduated in art history at the Faculty of Arts of Comenius University in Bratislava, receiving her PhD from Charles University's Faculty of Arts in Prague. She has worked as a curator at the Museum of Art in Žilina and the Slovak Museum of Design, and as program coordinator for tranzit.sk. Her interests lie in art with social and environmental involvement, collaborative practice, audience cooperation, and the socio-political potential in art. She has collaborated among others on many community projects, for instance curating the exhibition *Hidden Curriculum* (2019, with Jana Kapelová) and *The Potential of the Everyday* (2016). She is presently collaborating on the interdisciplinary project *Seminar of Urban Imagination* and researching precarity in contemporary visual art.

FEM POZITÍV

Eliška Mazalanová

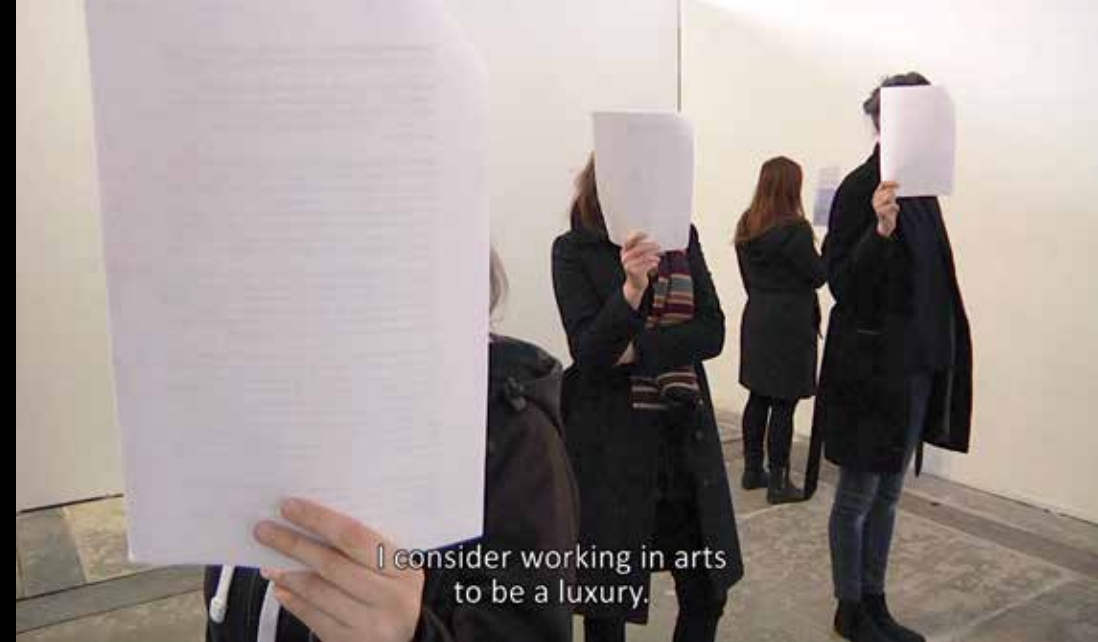
Jana Kapelová – *Nylonové súvislosti*, 2017, videoperformancia, 15'52''

Anotácia

V stálej rubrike časopisu Profil predstavujeme rôzne polohy feministickej a rodovo orientovanej tvorby domácich autoriek a autorov s ambíciou vytvoriť kolekciu feministických diel, ktorú by sme radi vydali aj v knižnej podobe, a ponúkli tak čitateľkám a čitateľom spoľahlivú navigáciu v teritóriu rodovo špecifickej tvorby. Vychádzajúc z už existujúceho bohatého archívu časopisu sme sa rozhodli, že ju bude tvoriť minimálne sto feministických diel, a ak túto hranicu prekročíme, bude to len ďalší dôkaz, že hoci feminizmus nie je na Slovensku hlavným prúdom umenia, feministický diskurz, väčšinou populáciou zvyčajne prijímaný rozpačito, významným spôsobom zmenil myslenie mnohých umelkyň a umelcov a prostredníctvom ich tvorby i veľkej časti návštevníčok a návštevníkov výstav. Aktuálnym príspevkom, ktorý pre časopis Profil napísala Eliška Mazalanová, je interpretácia projektu Jany Kapelovej *Nylonové súvislosti*. Videoperformancia predstavuje anonymné výpovede žien aktívnych na slovenskej umeleckej scéne, v ktorých sa delia o svoje pracovné skúsenosti, reflektujú problematiku prekarity či pocity frustrácie alebo vyhorenia. Tieto výpovede, zoradené ako fragmentárne monológy, vo výsledku utvárajú pomyselný, miestami súznejúci a miestami polemický polylog. Hoci sa zameriava na osobné prežívanie a subjektívne vnímanie oslovených žien, ich prostredníctvom poukazuje na štrukturálne problémy umeleckej prevádzky, medzi ktoré okrem iného patrí tiež prekarizácia či rodová segregácia práce. Performancia vypovedá o nízkych mzdách, finančnej i sociálnej neistote či podmienkach nedostatočne umožňujúcich odborne sa realizovať. Tým, že autorka v diele vytvára priestor, aby tieto problémy vyzneli kolektívne, nie ako problém jednotlivca, ale ako spoločný problém celej skupiny či celkového fungovania sveta umenia, vytvára predpoklad na ich opätovné kritické prehodnocovanie, dokonca na zmenu dosiaľ rezignovaného postoja.

A job done with love and enthusiasm
surely doesn't need to be translated into salary.

I consider working in arts
to be a luxury.

Jana Kapelová: Nylonové súvislosti, 2017, videoperformancia, 15'52''

Finančná a sociálna neistota je pre ľudí pôsobiacich v oblasti kultúry, a teda aj súčasného vizuálneho umenia, spoločnou skúsenosťou. Stretávajú sa s ňou nielen tí a tie, ktoré pracujú na dočasných projektoch či na kontrakty, ale aj zamestnanci a zamestnankyne inštitúcií, ktorých nízke mzdy (okrem iného) z nich robia podobne zraniteľné subjekty. No napriek tomu, že pôsobenie v umení a kultúre na Slovensku znamená pre mnohé a mnohých život v prekarite,¹ je ako spoločný, či dokonca štrukturálny problém umeleckej prevádzky artikulované len minimálne. A hoci je rodový rozmer významnou súčasťou tohto problému, z rodovej perspektívy sa k nemu pristupuje len okrajovo, ba takmer vôbec. Jana Kapelová v práci *Nylonové súvislosti* predstavuje práve takýto prístup.

Dielo *Nylonové súvislosti* je videoperformancia, kde, podobne ako v niektorých ďalších autorkiných projektoch, je performovanie založené na hovorenom slove, na čítaní či prednese textu.² V prípade *Nylonových súvislostí* ide o anonymizované subjektívne výpovede žien pôsobiacich na slovenskej umeleckej scéne. Autorka oslovila vybrané umelkyne, kurátorky, pedagogičky, historičky a teoretičky umenia so žiadosťou, aby sa podielili so svojimi pracovnými skúsenosťami, názormi či pocitmi z práce v umení, reflektujúc problematiku prekarity či pocity frustrácie alebo vyhovenia. Toto oslovenie nebolo nijako štruktúrované otázkami či tematickými okruhmi, autorka len naznačila oblasti, ktoré ju zaujímajú. Ambíciou projektu tiež nebolo realizovať kvantitatívny výskum alebo dospieť k záverom, ktoré možno prezentovať ako objektívne. Naopak, zameriava sa na osobné prežívanie a vnímanie oslovených žien. Útržky ich výpovedí tvoria scenár, ktorý následne v performancii prednášajú mladé ženy, rovnako anonymizované

¹ Pojem prekarita popisuje stav sociálnej a ekonomickej neistoty, ktorej dôsledkom sa človek stáva zraniteľným, ohrozeným stratou živobytia, bývania, sociálnych väzieb, odkázaný na pomoc a milosť druhých, no bez vízie garantovanej či systematickej podpory štátu či spoločnosti. Prekarita býva dominantne vnímaná v súvislosti s prekarizáciou práce, teda nestabilnými formami zamestnania bez trvalého pracovného úväzku, s neistým a často nedostatočným príjmom a bez sociálneho zabezpečenia. Ako uvádza Jan Keller, prekérna práca sa môže týkať aj stabilných zamestnaní, ktoré sú však nedostatočne platené či málo prestížne. KELLER, Jan. *Tři sociální světy. Sociální struktura postindustriální společnosti*. Praha: SLON, 2012.

² Napríklad v dielach *Paradox akvária*, 2018; *Moja pamät je zrkadlo, na ktoré mi dýchli*, 2012 atď.

performerky, ktoré si súčasne papiermi s vytlačeným textom zakrývajú tvár. Jednotlivé výpovede žien, fragmentárne monológy, vo výsledku utvárajú pomyselný, miestami súznejúci a miestami polemický polyológ.

Práca vznikla pri príležitosti autorkinej samostatnej výstavy v galérii Centrum Ciachovňa Arzenal v Žiline.³ Prostredie bývalého industriálneho priestoru, len provizórne adaptovaného na výstavné účely pre potreby galérie súčasného umenia, tvorí kulisy performancie. Jeho nedokonalosti vzdalujúce sa od ideálu bielej kocky ako nerušivého a symbolického bieleho priestoru, spolu s prirodzenosťou neprofesionálnych performeriek, pôsobia ako vizuálna paralela k nedokonalostiam a problematickým aspektom fungovania sveta umenia, na ktoré sa autorka v diele zameriava.

Prostredníctvom útržkovitých príbehov či úvah *Nylonové súvislosti* nevypovedajú len o nedostatočnom platobnom ohodnotení odbornej práce v umeleckej sfére, ale aj o ďalších aspektoch typických pre prácu v kultúre. Hoci je skutočnosť nízkych miezd a honorárov v tejto oblasti pravdepodobne všeobecne známa, môže byť pre niekoho prekvapivá svojím rozsahom. Jedna zo žien, odborná zamestnankyňa galérie a tiež matka-samoživiteľka, otvorene vypovedá o jej finančnom ohodnotení, ktoré je pod úrovňou minimálnej mzdy príslušného stupňa náročnosti práce:⁴ „Mám 15-ročnú prax a tabuľkový plat s výškou čistej mesačnej mzdy 530 € za plný úväzok. Táto suma je môj pravidelný príjem, z ktorého platím základné poplatky... Po vyplatení poplatkov mi zostane 85 € na celý mesiac, čo znamená 2,8 € na deň pre mňa a dieťa. Ďalší pracovný úväzok už nemám a vedľajší príjem mi zabezpečujú nepravidelné honoráre z rôznej práce, ako je príprava výstav pre iné organizácie alebo platformy, písanie odborných posudkov, publikovanie recenzii či odborných textov, alebo práca v oblasti kultúrneho manažmentu.“

³ Výstava s názvom *Jana Kapelová: Nylonové súvislosti* sa konala vo výstavnom priestore Centrum Ciachovňa Arzenal v Žiline od 29. apríla do 30. mája 2017.

⁴ Bližšie k charakteristike stupňov náročnosti pracovných miest pozri Príloha č. 1 Zákonníka práce. Dostupné aj online: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2001-311#prilohy> [6. 6. 2021].

Z úst performeriek zaznievajú vyjadrenia ťažkostí a osobnej neistoty plynúcej z nestabilnej či nijako negarantovanej práce, akou je krátkodobá práca založená na projektoch, existenčná závislosť od grantov („Akurát ma vždy šokuje úhrada do sociálnej a zdravotnej poisťovne, ktorá je neprimerane vysoká, čo s nepravdivým príjmom, s ktorým môžem rátať až približne od mája, keď prídu prvé granty, nie je med lízat“) či práca na čierno. No ako naznačujú skúsenosti so stratou zamestnania z politických či úsporných dôvodov, nestabilita práce sa v oblasti umenia rovnako týka aj ľudí pracujúcich v štandardných, zdanlivo stabilných pracovných pomeroch.

Výraznou témou je tiež nutnosť vykonávať vysoký podiel podpornej práce alebo aj nutnosť živiť seba a „svoje umenie“ mimoumeleckou činnosťou, čo v konečnom dôsledku obmedzuje možnosti profesijne a odborne sa realizovať. („Napríklad v mojej práci v poslednom období prevažuje najmä manažérska, produkčná a v podstate aj ekonomická agenda nad tou odbornou, ktorá je pre odborné fungovanie inštitúcie nevyhnutná. Z titulu ‚ved' ide o grant' je delegovaná celá ‚agenda okolo' na mňa: najmä písanie zmlúv, dohľad nad správnym vyúčtovaním dotácií... Ako argument mi to prídje nanajvýš neprofesionálne, no má to svoj vplyv na moje odborné nastavenie – a najmä koncentráciu.“) Pritom možnosť sebarealizácie býva hlavným dôvodom motivujúcim zotrvať vo sfére umenia. Práve v umení, kde je typická vysoká motivácia k práci, ktorá je poháňaná ohodnotením viac symbolickým než finančným, kde je ziskom skôr sociálny kapitál a vyznávané sú hodnoty ako (tvorivá, ale aj životná) sloboda či flexibilita,⁵ je vysoká tendencia k takzvanej seba-prekarizácii.⁶ („Historik/historička umenia, nech pracuje kdekoľvek z uvedených inštitúcií, je vždy v prekérnej situácii: ak chce robiť výskum, výstavu, publikovať texty, nechá sa dobrovoľne vykorisťovať a navyše si myslí, že koná slobodne.“)

Viacerí by určite mohli namietat, že podobné skúsenosti nezažívajú len ženy, ale aj muži. Nastavenie umeleckej prevádzky a práce v kultúre vedúce k týmto negatívnym efektom sa samozrejme týka aj ich. A rovnako aj ďalších ľudí pôsobiach v profesiách podieľajúcich sa na produkcii a prezentácii umenia, nielen tých odborných či kreatívnych. Jednako, v rámci umeleckej prevádzky je množstvo činností, kde výrazne prevláda práca žien. História a teória umenia, umelecká kritika, kurátorstvo, kultúrny manažment – o všetkých týchto oblastiach sa v súčasnosti hovorí ako o „prefeminizovaných“.⁷ Takzvaná vertikálna rodová segregácia práce, teda prisudzovanie vyššieho spoločenského statusu i finančného ohodnotenia tým povolaniam, v ktorých prevládajú muži, je veľmi dobre známym a výskumami zdokumentovaným faktom.⁸ Feministické hnutie sa od začiatku snažilo o emancipáciu žien prostredníctvom dosiahnutia finančnej sebačastičnosti, najmä prostredníctvom práce. Hoci tretia vlna feminizmu vznikla oprávnenou kritikou, že táto emancipačná snaha je relevantná len pre ženy z vyšších spoločenských tried aspirujúcich na „lukratívnejšie povolania“ či na vedúce pozície,⁹ dosiahnutie aspoň relatívneho úspechu na tomto poli viedlo aj k opačnému výsledku. „Je paradoxom, že práve povolanie kurátorky v poslednej štvrtine 20. storočia prinieslo ženám na Slovensku spoločenské zviditeľnenie, avšak zároveň sa tejto profesii pririekol status ‚ženských' povolání, teda takých, do ktorých vstúpilo príliš veľa žien, čo následne znamená, že oblasť alebo profesia postupne stráca nielen prestíž, ale aj finančné ohodnotenie.“¹⁰

5 Toto nastavenie a hodnoty, ktoré sa zvyknú prisudzovať členom a členkám umeleckej scény, potvrdzuje aj výskum v poľskom prostredí, realizovaný členmi a členkami Free/Slow University of Warsaw: KOZŁOWSKI, Michał – SOWA, Jan – SZREDER, Kuba (eds.). *The Art Factory. The division of labor and distribution of capitals in the Polish field of visual arts*. Warsaw: Free/Slow University of Warsaw, 2014. Dostupné online: https://www.academia.edu/32444212/The_Art_Factory_pdf [6. 6. 2021].

6 LOREY, Isabel. Governmentality and Self-Precarization. On the normalization of cultural producers. In SHEIKH, Simon (ed.). *CAPITAL (It Fails Us Now)*. Berlin: b_books, 2006, s. 136. Dostupné online: <https://transversal.at/transversal/1106/lorey/en> [20. 3. 2021].

7 Vysokým zastúpením žien v týchto oblastiach sa zaoberá umelecký projekt Nóry Ružičkovej, zvuková inštalácia *označujúce/označované*. V rámci rozhovoru so slovenskými historičkami umenia a kurátorkami sa autorka zaujímala práve o ich reflexiu tohto faktu. Sumarizácia a čiastočný prepis rozhovoru sú dostupné aj v tlačenej forme: RUŽIČKOVÁ, Nóra. Na margo: Úryvky z rozhovorov so slovenskými kurátorkami a historičkami umenia. In *Artemis a Dr. Faust: ženy v českých a slovenských dejinách umění*. Praha: Academia, 2008, s. 203.

8 BETTIO, Francesca – VERSCHAGINA, Anan (eds.). *Gender segregation in the labour market. Root causes, implications and policy responses in the EU*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2009. Dostupné online: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/39e67b83-852f-4f1e-b6a0-a8fbb599b256> [6. 6. 2021].

9 Napríklad: bell hooks: *Feminismus do vrecka. O zanietených politikách*. Bratislava: Aspekt, 2013.

10 ORIŠKOVÁ, Mária. Naše staršie sestry: kustódky a kurátorky na Slovensku v prvej polovici 20. storočia. In BARTLOVÁ, Milena

Jana Kapelová v *Nylonových súvislostiach* dáva zaznieť hlasu žien, ktoré síce majú možnosti a schopnosť hovoriť verejne, no tu rozprávajú o témach, ktoré pre niektoré z nich môžu byť nekomfortné či zahanbujúce. Ako naznačuje názov diela, vypovedajú o veciach z hľadiska umenia zdanlivo nepodstatných či prehliadaných (podobne ako napríklad nylonové lanká v galerijných inštaláčnych systémoch), no v skutočnosti ide o zásadné témy ovplyvňujúce nielen prosperitu jednotlivcov, ale aj rozvoj a kvalitu umenia samotného. Vďaka anonymite, ktorú zabezpečujú performerky, dostali tieto ženy priestor na väčšiu otvorenosť a úprimnosť. Tento postup, podobný niektorým terapeutickým procesom, umožňuje akoby spätný, iný pohľad na seba zvonku.¹¹

Napriek tomu, že nedostatky a problémy umeleckej prevádzky, o ktorých tu zúčastnené ženy vypovedajú, sú pre členov a členky umeleckej scény viac-menej známe, je zarážajúce, že tak málo z nich spochybňuje existujúci status quo. Sú pritom prejavom spoločenských aj rodových nerovností a v niektorých ohľadoch aj diskriminácie. Vo všeobecnosti prevláda rezignovaný postoj, ktorý je možno zapríčinený aj nedostatkom reflexie. Zmeny v oblasti práce smerujúce k jej prekarizácii presadili neoliberalne politiky. Znižovanie sociálneho zabezpečenia a úspory vo verejnom sektore vedúce k podfinancovaniu mnohých oblastí, okrem iného tiež kultúry, sú presadzované spolu s filozofiou individualizmu a osobnej zodpovednosti za situáciu, v ktorej sa jednotlivci nachádzajú. Častý je tiež názor, že pracovníci a pracovníčky v kultúre si túto dráhu dobrovoľne vybrali a ich ťažkosti sú teda ich osobným zlyhaním. Tým, že autorka v diele vytvára priestor, aby tieto skúsenosti vyzneli kolektívne, nie ako problém jednotlivca, ale ako spoločný problém celej skupiny či celkového fungovania sveta umenia, vytvára predpoklad na ich opätovné kritické prehodnocovanie, dokonca na zmenu postoja. S trochu nadsádzky tu teda možno nájsť aj alúziu na známy feministický slogan „osobné je politické“.

Mgr. et Mgr. art. Jana Kapelová, ArtD., je vizuálna umelkyňa, pedagogička, kurátorka a kultúrna aktivistka. Vo svojej tvorbe sa venuje spoločensky angažovaným témam a dekonštruuje podmienky umeleckej a kultúrnej produkcie. Zaoberá sa témami ako práca a prekarizácia, voľný čas a sebanaplnenie, vplyv sociálneho a kultúrneho prostredia či výchovy a vzdelávania. Bola členkou iniciatívy *Dvadsať rokov od Nežnej neprebehlo*. Študovala na Pedagogickej fakulte Trnavskej univerzity, Fakulte výtvarných umení Akadémie umení v Banskej Bystrici a Vysokej škole výtvarných umení v Bratislave. Pedagogicky tiež pôsobila na Akadémii výtvarných umení v Prahe. V súčasnosti je spoluviedúcou Ateliéru intermédi na VŠVU v Bratislave. V roku 2014 sa stala víťazkou Ceny Oskára Čepana. jana.kapelova@gmail.com

Mgr. Eliška Mazalanová, PhD., je umelecká kritička a kurátorka, absolventka dejín umenia na FF Univerzity Komenského v Bratislave, titul PhD. získala na FF Univerzity Karlovej v Prahe. Pôsobila ako kurátorka v Považskej galérii umenia v Žiline a v Slovenskom múzeu dizajnu, ako programová koordinátorka v tranzit.sk a ako dobrovoľníčka vo viacerých nezávislých galériách a projektoch. Zaujíma sa o sociálne a environmentálne angažované umenie, kolaboratívnu prax, spoluprácu s publikom a spoločenský a politický potenciál umenia. Okrem iného spolupracovala na viacerých komunitných projektoch, kurátorsky pripravila viaceré výstavy, napríklad *Skryté kurikulum* (2019, spolu s Janou Kapelovou), *Potenciál každodennosti* (2016). V súčasnosti kurátorsky spolupracuje na interdisciplinárnom projekte *Seminár urbánnej imaginácie* a venuje sa výskumu prekarity v súčasnom vizuálnom umení. eliska.m@gmail.com

– PACHMANOVÁ, Martina (eds.). *Artemis a Dr. Faust. Ženy v českých a slovenských dejinách umění*. Praha: Academia, 2008, s. 59.

11 Podobnú metódu použila aj umelecká skupina kpD (kleines postfordisches Drama) vo svojom diele *Kamera läuft!*, ktoré je tiež venované téme prekarity vo sfére umenia.